

Seyfi Öngider: Tarih bilinci ve siyasi kimlik

Posted on 17/10/2021

1887 yılında Cenevre’de Devrimci Hınçak Partisi adıyla kurulan ve daha sonra 1909’da İstanbul’da yaptıkları altıncı kongrelerinde adını Sosyal Demokrat Hınçak Partisi haline getiren örgütle ve onlardan üç yıl sonra, 1890’da Tiflis’te kurulan Ermeni Devrimci Federasyonu (Tashnaksutyun) ile Türkiye sosyalist hareketinin tarihsel bilinci arasında nasıl bir ilişki vardır?

Veya soru şöyle de sorulabilir; tarih bilinci ile siyasi kimlik arasında nasıl bir ilişki vardır?

Yanıt: Önemli ve belirleyici bir ilişki vardır ama sosyalistlerin çoğunluğu bunun pek farkında değildir...

Ermeni Devrimci Paramaz’ın hayatını anlattığı kitaptan ve belgeselden sonra Anadolu coğrafyasındaki Ermeni devrimcilerinin örgütlenmelerini araştırmaya devam eden Kadir Akın, Saklı Tarihin İzinde adını verdiği kitabında bu soruların yanıtlarını arıyor.

Bu kez bu iki örgütü anlatır ve değerlendirirken Türkiye sosyalist hareketinin bu örgütlere ve Ermeni sorununa neden bu kadar uzak, ilgisiz bir yerde durduğunu da irdeliyor. Bu tutumun nedeni olarak kitapta verilen yanıtta şöyle deniyor:

“Sonuç olarak, sosyalist hareket üzerindeki Kemalizm etkisi ve enternasyonalizm konusundaki zaaf, bu topraklarda yaşayan ‘öteki’ sosyalistlerin varlığının ve mücadelesinin görmezden gelinmesine, yok sayılarak unutturulmasına ve hatıralarının gelecek kuşaklara aktarılmamasına neden oldu. Sosyalist hareketin tarihinin Mustafa Suphi’lerden başlatılması gelenek olarak yakın tarihimize kadar sosyalist hareketin bir ön kabulü haline gelirken,

bugün bile lafa böyle başlayan örgütler hala çoğunluğu oluşturuyorlar.” (sf. 117)

Türk solcusu/devrimcisi

Ermeni ve diğer gayrimüslim devrimcilerin, sosyalistlerin Türkiye sosyalist hareketinin tarihinde görülmemesi, bir parçası olarak değerlendirilmemesi ile Kemalizme ve dolayısıyla cumhuriyetin kuruluşuna, 1919-22 arasındaki milli mücadeleye yaklaşımda doğrudan ve güçlü bir etki var tabii ama sadece bu kadar değil.

Üzerine daha fazla gidilmesi ve değerlendirilmesi gereken iki güçlü etki daha var; birisi Kürt hareketi, diğeri de İslam kimliği, Müslümanlık...

Ortalama bir Türk solcusu/devrimcisi tarihe baktığında ataları olarak kimleri görür; bu tür partileri mi, yoksa aynı tarihlerde kurulan İttihat ve Terakki Partisi’ni mi?

Abdülhamit’i deviren, 1908 devrimine önderlik eden İttihatçıları kendilerine daha yakın, hatta ataları olarak göreceklerini söylersek yanlış olur muyuz?

Olmayız ama aslında buradan itibaren ciddi bir sorun, yaralı, hasarlı bir tarih bilinci ve dolayısıyla bir sol kimlik, sosyalist kimlik de belirmeye başlıyor. (Bu noktada Hınçaklar ve Taşnakların Ermeni örgütlenmeleri ve doğal olarak Hıristiyan iken İttihat ve Terakki Partisi’nin ise kurucularının çok ilginç bir şekilde Türk, Kürt, Arnavut, Çerkes olup hepsinin de Müslüman olduğunu hatırlamak yerinde olacaktır.)

Anti-emperyalizm

İttihatçıların devamında da Kemalistler var tabii. Osmanlı’yı yıkıma götüren İttihatçıların

liderleri Ermeni soykırımı nedeniyle yargılanmamak için Birinci Dünya Savaşı'nın bitiminde ülkeden kaçarken geride kalan ve ikinci halkadaki liderler de Türk milli mücadelesini örgütleyecek ve sonunda da cumhuriyeti kuran ve inşa eden Kemalistler olacaklardı.

Milli mücadele bir yandan Anadolu'nun işgaline karşı bir direnişti, Ankara'nın kapılarına kadar gelen Yunan ordusuna karşı bir savaştı ama hem İslami bir söylem ve örgütlenmeye sahipti hem de Anadolu'da bir tür iç savaştı; doğuda Ermenilere, batıda Rumlara (Yunanlara) karşı bir savaştı.

1919-22 yılları arasındaki milli mücadelenin İslami yönü ve Anadolu'nun otokton halkları Ermenilerin ve Rumların çoktan başlamış olan tasfiyesini tamamladığı görmezden gelinerek yapılan değerlendirmeler, anti-emperyalizm güzellemelemleri bugünlere çok sorunlu bir tarih bilinci olarak geliyor.

Ve hikâye böyle yanlış kavrandığında yıkılan imparatorluğun bakiyesinde kurulan yeni ulus devletin daha sonra izlediği ve bugünlere gelen şövenizm ve militarizmle yoğrulan hamurunu, faşizan eğilimler barındıran yapısını anlamak da mümkün olmuyor.

Ermeni sorunu neden görülmedi?

Türkiye sosyalist hareketi 70'li yıllarda zorlanarak da olsa nihayetinde Kürt sorununu gördü, görmemekte ısrar edenlerin gözüne de Kürt halkı soku. Bununla beraber Kemalizm konusunda da eskisinden farklı, daha doğru bir noktaya doğru ilerledi. Ama örneğin Kürtlerin yanı sıra bu coğrafyanın otokton halkları olan Ermenilerin, Rumların sorunlarını görmedi.

Örneğin, Ermeni soykırımı 70'li yıllarda solun gündeminde olan bir sorun değildi. Bu noktada İslam'ın, Müslüman kimliğin devreye girdiğini ve bakış açısını etkilediğini söylemek

yanlış olmaz.

Sosyalistler farkında veya bilincinde olmadan milli mücadele sürecinde olduğu gibi Müslüman unsurları bu coğrafyanın asıl sahipleri olarak kabul edip Hıristiyan veya gayrimüslimleri “öteki” olarak gördüklerini ortaya koymuş oldular.

Başka bir Türkiye

Çünkü gerek Karadeniz ve Ege’den tasfiye edilen, kıyıya uğratılan Rumlar, gerekse 1890’lardan itibaren ağır saldırı altında kalan ve 1915’te soykırıma uğratılan Ermeniler yirminci yüzyılın başında nüfusun yüzde 20’sine yakını oluşturuyordu.

Ve bu topraklarda yaşamaya devam etseler bugün en azından 10 milyonluk bir nüfus oluşturacaklardı ki, bu bugünkünden çok farklı, çok başka bir Türkiye demektir.

Onlardan daha da kalabalık bir Kürt nüfusu da olduğu hatırlanacak olursa bu çoğulcu yapı daha demokratik, daha özgürlükçü bir yaşama düzeni kurmaya zorlanacaktı.

Çünkü toplumun neredeyse yarısını oluşturan kesim üzerinde bir baskı ve zor sistemi kurmak belki mümkün olur ama bunu sürdürmenin bir sınırı vardır.

Baskı ve zor sistemine karşı itirazlardan kaynaklanacak çatışmaların, iç kavgaların sonuçta toptan bir çöküşe yol açmaması için birlikte yaşamın daha uygun, daha demokratik ve eşitlikçi bir biçimi bulunmak zorunda kalınır.

Son 30 yıl

Otuz yılı aşan bir süredir Kürt sorunu üzerinden yaşananlar ve Türkiye'yi getirdiği nokta hatırlanacak olursa ne demek istediğimiz daha iyi anlaşılır.

Dolayısıyla bu otokton halkların etnik temizliğe tabi tutulması bugünkü devlet yapısının, siyasal sistemin ortaya çıkmasının temel dayanaklarından biridir. Bunu görmeyen, anlamayan bir sol, sosyalist hareket nasıl bir siyasi kimliğe sahip olabilir?

Sosyalist hareket açısından Ermeni sorununun görünmez olmasının bilincinde veya farkında olunmamasının bir nedeni bu toprakların gerçek sahibinin Müslüman halklar olduğunun ön kabulü ise buna bağlı bir diğer nedeni de Ermenilerle Kürtler arasında aynı toprakların yurt olarak görülmesi ve bu noktada aralarındaki anlaşmazlık ve çatışmadır.

Bu anlaşmazlığı çözmek için sosyalistler hakemlik yapacak değil ama Kürtlerin tarafında yer aldıklarını belirtmek gerekir. Ve aynı zamanda örneğin 70'li yıllarda Kürt sorununa ilişkin yeni yaklaşımlar, enternasyonalist kavrayışlar geliştirirken Ermeni sorununa ilişkin söz edilmemesi dikkat çekicidir.

Bunun üzerine gidildiğinde altından İslami kimlikle birlikte Kürt hareketiyle ilişkinin zedelenmemesi kaygısı da çıkar. Ermeni sorunu karşısında Kürt hareketinin gözetilmesi açıkça alınan bir tutum olmamıştır ama Müslüman halkların bu toprakların gerçek sahipleri olduğunun kabulü gibi fiilen, açıkça ifade edilmeden gerçekleşen bir tavır olduğu söylenebilir.

Daha da arka planında Ermenilerin Rus emperyalizmiyle işbirliği içinde olduğu fikrinin de "emperyalizme karşı milli mücadele" anlatısının içinde yer aldığını ve zihinlerde yer bulduğunu söylemek haksızlık olur mu?

Paramaz mı, İttihatçılar mı?

Bütün bu zihniyet ve tarih bilinciyle birlikte sonuçta bu toprakların otokton halklarının içinden çıkan ve ulusal talepleriyle birlikte sosyalist talepler için de mücadele edenlerin zengin tarihi, örgütlenmeleri, mücadeleleri karanlıkta kalmış, Türkiye sosyalist hareketinin mirası, müktesebatının bir parçası olamamıştır.

Oysa 1890'lardan başlayarak çok etkili bir mücadele yürüten Hınçaklar ve Taşnaklar'dan tarihsel olarak öğrenilecek çok şey olduğunu Kadir Akın Saklı Tarihin İzinde kitabında sergiliyor.

Hınçakların Osmanlı topraklarında kurulan ilk Marksist parti olduğunu belirten Akın, bu partinin liderlerinden Madteos Sarkisyan'ın, yani Paramaz'ın daha 1897 yılında Van'daki mahkemede yaptığı savunmada, "Bizim istediğimiz eşitlik, biz katı milliyetçi değiliz, bizim talebimiz Ermeni, Türk, Kürt, Alevi, Laz, Yezidi, Süryani, Arap ve Kıptilerle birlikte eşit koşullarda yaşamaktır. Bir devrimci olarak bu hedefe ulaşacağımıza inanıyorum" dediğini aktarıyor.

Meclis-i Mebusan'da

Ermeni örgütleri içinde milliyetçi bir damar var elbette ama böyle konuşan Paramaz ve onun gibi pek çok sosyalist de var. Hele de Osmanlı Meclis-i Mebusanı'nda yürüttükleri etkili sosyalist muhalefet Meclis'te ancak tekrar birinci TİP [Türkiye İşçi Partisi] ile görülebilir olacaktı.

Onları tanımayan, bilmeyen bir sosyalist bir de onların içinden geldiği halkı bu topraklardan tasfiye edenleri kendine yakın görüyorsa "yerli ve milli" olabilir ama "enternasyonalist" olamaz. Enternasyonalist olmadan da sosyalist olunmaz.

Milliyetçisinin “Ermeni dölü”, İslamcısının “Affedersiniz Ermeni” diye konuştuğu bir coğrafyada sosyalistin Ermeni halkının mücadelesini emperyalizme hizmet eden, Rusların müttefiki veya casusu olarak görmesi ve kendisiyle Ermeni sosyalistleri, devrimci örgütlenmeleri arasında nasıl bir bağ, bir süreklilik olabileceğini düşünmemesi, merak etmemesi üzerinde düşünmek gerekir.

Burjuvazinin ideolojik hegemonyasından kurtulmak kolay değil ve işte böyle bir boyutu da var. Saklı Tarihin İzinde bu gerçeği bir daha önümüze getiriyor.

Kadir Akın, Saklı Tarihin İzinde, Temmuz 2021, 391 s., Dipnot Yayınları

Kaynak: bianet.org